

BILDER AV
BILDER AV
HALLÄNDSK

Bilder av halländsk arkeologi
- en bok tillägnad
Lennart Lundborg

ARKEOLOGI
- EN BOK
- EN BOK
TILLÄGNAD
TILLÄGNAD
LENNART
LENNART
LUNDBORG

*U*tskrift

Utskrift utges av Stiftelsen Hallands länmuseer, Uppdragsverksamheten, Tollsgatan, 302 31 Halmstad
Länsstyrelsen i Hallands län har bidragit till tryckningen av detta nummer.

Manuskript till Utskrift mottas i form av maskinskrivna manus eller 3,5" disketter i Word Perfect eller Word for Windows.
Författarna ansvarar själva för artiklarnas innehåll.

Redaktör Erik Rosengren

Omslag designat av Staffan Hyll. Inlaga av Monica Bülow-Björk.

Tryckt hos Kopieringsbolaget, Halmstad, 1996.

© Copyright Stiftelsen Hallands länmuseer

ISSN 1102-7290

Innehållsförteckning

Redaktionellt	5

<i>Karin Bauman</i>	
Schaktningskontroller på kyrkogårdar - en utvärdering	7
<i>Anne Carlie</i>	
Arkeologi - en vetenskap med samhällsansvar!	11

<i>Bengt Nordqvist</i>	
Senpaleolitiska jägare och fångstmän längs norra och mellersta Hallands kustområden	15
<i>Robert Hernek</i>	
En mellanneolitisk fångstplats vid Varberg	21
<i>Eva Ryberg</i>	
Dvärgahuset, Jättegraven och andra kistor. En liten exposé över några halländska hällkistor	27

<i>Tore Artelius</i>	
Den återfunna "Kungahögen" - två begravningar från bronsålderns IV-period i Nordvåra	31
<i>Lennart Carlie</i>	
Arkeologen Wilhelm Boye och undersökningarna i Hasslöv, 1868-69	39

<i>Lars Lundqvist</i>	
Skreaprojektet: om ett halländskt bebyggelserum under brons- och järnålder	49
<i>Bo Strömberg</i>	
Variationer av gravfält och gravfältstudier	57
<i>Giesela Ängeby</i>	
Långhuset i Orrea. Ett frö till förståelsen av bebyggelsen vid Fjärås Bräcka under äldsta järnålder	73
<i>Gundela Lindman</i>	
Yngre järnåldersbebyggelse i halländsk kustbygd	81

<i>Per Wranning</i>	
Laholmstrakten under vikingatid och tidigmedeltid	87
<i>Jan-Erik Augustsson</i>	
Senmedeltida andaktsfigurer av keramik	97
<i>Björn Petersen</i>	
"Anläggning 8" - Visst var det Rådhuskällaren?	101
<i>Lena Bjugger & Erik Rosengren</i>	
Kyrkan i "Scuthmanslef"	103

<i>Ing-Marie Nilsson</i>	
Kurtinmurar och utanverk i södra Halmstad - ett bidrag till Halmstads fästningsverks historia	115
<i>Christina Rosén</i>	
Keramik hos borgare och bönder	121

Arkeologi - en vetenskap med samhällsansvar!

av Anne Carlie

Inledning

Lennart Lundborg har under mer än 35 år arbetat med arkeologi och kulturmiljövård i Hallands län. De första tio till tolv åren ägnade han helt och hållet åt arkeologin, med undersökningar av bland annat brons- och järnålderns gravar och gravfält. Med tjänstebefattningen som landsantikvarie och senare länsantikvarie kom arbetet alltmer att riktas mot kulturmiljövårdens centrala ansvarsområden, med bevarande och vård av fornlämningar och byggnader och senare även hela samlade kulturmiljöer. Under sin tid som förvaltare och vårdare av det fysiska kulturarvet har Lundborg lagt ner ett mycket stort engagemang i uppbyggnaden och organisationen av fornvården inom länet. Hans nyligen publicerade arbete över undersökningar vid Sund i Säffle, Värmland, genomförda 1959 och 1964, visar dock att hans intresse för de arkeologiska frågorna aldrig helt svalnat.

Arkeolog eller kulturmiljövårdare - motställda roller i samhällets tjänst?

Många av dagens arkeologer kommer, i likhet med Lennart Lundborg, förmodligen någon gång under sin yrkesverksamma bana att ikläda sig rollen som kulturmiljövårdare. En roll som inte bara ansvars- mässigt utan framförallt i mentalt hänseende skiljer sig från den traditionella arkeologrollen. Kulturmiljövårdarens främsta uppgift är således inte att gräva bort kulturarvet utan att förvalta och vårda detsamma. Hur förenar man egentligen dessa båda roller, som grundas på så diametralt motställda förhållningssätt till kulturarvet - att bevara kontra att undersöka och dokumentera? Är rollerna över huvud taget, ur moraliskt och etiskt hänseende möjliga att förena? En intern diskussion inom sektorn kring arkeologens/ antikvariens dubbla rollspel framstår för mig både som en intressant och angelägen uppgift.

Det arkeologiska dilemmat

Jag ska nu inte fördjupa frågan ytterligare i detta sammanhang utan istället fortsätta artikeln med några personliga reflexioner kring arkeologin, och dess roll eller betydelse för dagens samhälle och människor. Som jag antydde ovan ger den snabba förändringen av vår fysiska miljö upphov till en allt tydligare bodelning mellan arkeologi och kulturmiljövård. Kulturmiljövårdens övergripande mål är att kulturarvet så långt möjligt skall bevaras åt framtidens generationer. I kulturminneslagen fastslås att ansvaret för kulturarvets bevarande delas av alla såväl enskilda som myndigheter.

Lagstiftningen, betoning på det kulturella arvets bevarande, borde för den yrkesverksamma arkeologen ge upphov till ett moraliskt dilemma. Den moderna markexploateringen resulterar årligen i att betydande delar av våra fornlämningar grävs bort och förstörs. För arkeologen är möjligheten till arkeologiska undersökningar i många fall välkommen, inte bara ur arbetssynpunkt, utan också därför att det inom varje arkeolog ryms en allmän nyfikenhet. Med de arkeologiska undersökningarna ges således möjligheter till förnyad kunskap som i sin tur innebär att ytterligare en pusselbit kan fogas till den ofullständiga bilden över forntidens samhälle och föreställningsvärld. Genom utgrävningarna är arkeologen emellertid också själv delaktig i förstörelsen av ibland mångtusenåriga lämningar. Han eller hon kan i många fall inte heller själv bestämma över tid och tillämplad ambitionsnivå i undersökningarna. Den ekonomiska verkligheten framtvingar istället, inte minst i samband med större exploateringsprojekt, svåra prioriteringar i fråga om utvalet av objekt för slutundersökning.

En arkeologisk miljödebatt - finns den?

Faktum kvarstår. Landskapet omkring oss förändras i allt snabbare takt. Processer sätts igång - processer

som styrs av de "andra" i samhället - politiker och företagare. Vad kan vi som arkeologer göra åt saken? Det handlar ju om samhällets utveckling på gott och ont. Samtidigt är vi åskådare till hur allt större delar av landskapet förändras av bebyggelse och täkter, av vägar och andra linjedragningar. Kulturlandskapet består inte längre bara av odlingslandskap och skogslandskap, utan av industrilandskap, väglandskap och fritidslandskap. Jo visst! En miljödebatt pågår. Men alltsom oftast handlar debatten om försurning, skogsdöd, oljeutsläpp och annan miljöförstöring som hotar människors och djurs fysiska hälsa. Betoningen på frågor som rör natur och ekologi märks också tydligt i de regionala miljöprogram som under senare år tagits fram i länen. Kulturarvets betydelse för människors psykiska hälsa och välbefinnande har nu också börjat uppmärksammas. Detta märks inte främst genom lagstiftningen, där kulturmiljön givits en stärkt ställning i planeringen av den fysiska miljön. Kulturmiljövårdens företrädare, på regional och lokal nivå, står här inför ansvaret inte bara att bevaka utan också försöka förklara och tydliggöra de värden och kvaliteter hos kulturarvet som är viktiga att slå vakt inför en eventuell förändrad markanvändning. Var befinner sig arkeologerna i diskussionen om det förflutnas betydelse för dagens samhällsplanering? Själv känner jag inte till några bra exempel inom landets gränser där arkeologer, i egenskap av arkeologisk fackexpertis, ställt sig upp och aktivt tagit ställning för eller emot bevarandet av en viss forn lämning, miljö eller annan kulturhistorisk företeelse av särskilt värde. Arkeologins politiska engagemang i den moderna samhälls- och miljödebatten är tyvärr fortfarande en bristvara.

Tankar kring ett arkeologiskt samhällsansvar

Arkeologins ansikte mot samhället karakteriseras istället till stor del av olika superlativ. Ett nytt guldfynd väcker således alltid massmedias slumrande intresse. Det samma gör fyndet med stort F, t ex fyndet av den *äldsta* stenåldersboplatsen, det *största* skattfyndet eller den *rikaste* gravgömmen. Det är både patetiskt och beklagligt på samma gång att arkeologin för att väcka människors intresse och nyfikenhet måste begagna sig av en typ av sensationsmakeri. Varför är det så? Arkeo-

login har som jag ser det en betydligt större potential och är en i allra högsta grad aktiv kraft att räkna med i samhället utanför det egna etablissemanget.

Fornlämningar utgör tillsammans med andra kulturlämningar relikter i ett levande kulturlandskap. Ett landskap som med människans verksamheter, är stadd i en fortlöpande förändring. Vilken är arkeologins roll och ansvar i denna förändringsprocess? Är arkeologin bara en källa till allmän nyfikenhet och förundran över vår tidigare historia eller behövs kunskapen om det förflutna för t ex människors välbefinnande i dagens högteknologiska och industriella samhälle? Själv tror jag att arkeologin har inte bara en utan *flera* oerhört viktiga uppgifter att fylla. Det handlar således inte bara om att förmedla arkeologiska fynd och fakta inom ramen för en traditionell historieskrivning. Arkeologi handlar istället om människor vars tankar, idéer och traditioner och öden, på olika sätt finns lagrade eller förbundna i de fysiska lämningar som finns bevarade i vår miljö. Insikten om tidigare samhällen och hur dessa fungerat har betydelse för oss idag, genom att det ger oss perspektiv på vår egen tillvaro och därmed möjligheter till en större förståelse för variation och förändring. Arkeologin har i detta perspektiv kanske sin viktigaste uppgift i just förmedlingen av sina resultat till människor utanför arkeologsamhället. Ansvaret för denna förmedling delas av alla, både grävande och icke grävande arkeologer. Varför är det t ex inte vi arkeologer som skriver om arkeologi i barnens skolböcker? Ett mera aktivt deltagande från vår sida i planering och framtagande av undervisningsmaterial för barn och ungdomar borde vara en både viktig och angelägen uppgift. Samma förhållande gäller i fråga om förmedlingen av det fysiska kulturarvet i form av forn lämningar och andra kulturlämningar som finns bevarade i vår närmiljö. Att lära sig "läsa" landskapet borde egentligen vara en självklarhet både för barn och vuxna.

Arkeologi och samhällsdebatt

Det finns som jag ser det ett flertal olika frågor där arkeologin, utifrån sina analyser och tolkningar av arkeologiskt material, skulle kunna berika den allmänna diskussionen och samhällsdebatten. Undersökningar

och studier av gravar och gravskick intar alltsedan arkeologins barndom en central plats inom ämnet. Det finns i detta material en mängd intressanta infallsvinklar att diskutera utifrån, från ideologi och trosföreställningar till frågor om maktstrukturer och sociala roller.

Andra aktuella samhällsfrågor där arkeologin skulle kunna vara ett intressant bidrag är frågor kring invandring och etnisk mångfald. Invandring är som bekant knappast något nytt fenomen, utan finns mer eller mindre tydligt dokumenterat under både olika tidskedan och i olika delområden. Arkeologer skulle, genom att lyfta fram olika exempel i det arkeologiska materialet, kunna bidra till en rikare diskussion och större förståelse genom att anlägga ett historiskt perspektiv. Förhistoriska symboler har under senare år alltmer kommit att missbrukas av invandrarfientliga grupper för olika politiska syften. Arkeologer kan här ta ett samhällsansvar genom att ta fram och presentera saklig fakta kring tolkningarna av dessa symboler och på så sätt slå sönder modernt konstruerade och nyskapade myter.

Miljöförstöring och överexploatering av naturresurser är andra frågor där arkeologin skulle kunna

berika diskussionen med ett historiskt perspektiv. Vad kan vi lära av det arkeologiska materialet och de olika exempel som där finns dokumenterade. Jag tänker här t ex på bronsålderns högbyggande och dess konsekvenser för markens näringsinnehåll. Ett annat exempel är den tidiga järnhanteringen inom landet och dess påverkan på miljön.

Miljömedvetenhet och kretsloppstänkande, har med den internationella miljökonferensen i Rio de Janeiro 1992, kommit att få en starkt framskjuten plats i lagstiftningen kring planeringen av den fysiska miljön (jfr nya PBL 1 jan 1996). Kretsloppstänkande med återanvändning av t ex byggnadsmaterial är dock inte någon egentlig nyhet utan finns redan belagt i ett arkeologiska kontext, nämligen i samband med uppförandet av långhus under äldre järnålder. Detta kan i sammanhanget uppfattas som en form av kuriosas. Men vad det egentligen handlar om är att arkeologin, utifrån sina utgångspunkter och förutsättningar, mera aktivt borde ta del i dagens samhällsutveckling och de frågor som där diskuteras. Arkeologi handlar inte bara om det förflutna utan också om vår egen tid idag. Frågan är på vilket sätt vi som arkeologer vill vara med och påverka människors syn och förhållningssätt till det förflutna? Eller vill vi inte det?
